

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ (НА ПРИКЛАДІ FACEBOOK, TWITTER, INSTAGRAM, WHATSAPP)

THEORETICAL-AND-METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE IMPACT SOCIAL MEDIA NETWORKS HAVE ON SHAPING THE POLITICAL BEHAVIOUR IN THE MODERN SOCIETY (USING FACEBOOK, TWITTER, INSTAGRAM, AND WHATSAPP AS EXAMPLES)

Свідерська О.І.,

*кандидат політичних наук,
асистент кафедри теоретичної та практичної психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті досліджено вплив соціальних мереж Facebook, Twitter, Instagram і WhatsApp на формування політичної й суспільної думки у XXI столітті. Означено, що з глобалізацією інтернет-простору й поступовою імплементацією в кіберпростір політичного життя, індивіди, як ніколи раніше, зазнають психологічного впливу, який здійснюють суб'єкти політики за допомогою онлайн та офлайн технологій. Визначено, що поведінка сучасного користувача інтернету зазнала суттєвої трансформації. Перенасиченість знаками та інформативним потоком соціальних мереж змінила первинне призначення інтернету: замість того, щоб бути джерелом надійної й перевіреної інформації, кіберпростір переповнений маніпулятивною політичною пропагандою, що робить користувача більш агресивним, невизначеним і нездатним до критичного аналізу отриманої інформації. Доведено, що соціальні мережі не лише транслюють індивіду певні образи, знаки, коди, маніпулятивну інформацію, а й можуть змінювати ціннісну систему, політичну поведінку й навіть перешкоджати розвитку демократичних інституцій. Визначено, що практично кожна країна в особі політичних лідерів, урядових організацій чи суб'єктів політики активно користується послугами організацій, котрі на офіційному й професійному рівнях здійснюють інформаційну пропаганду. Акцентовано, що активне використання ботів, фейкових акаунтів, проплачених сторінок у соціальних мережах задля формування «вигідної» політичної поведінки становить загрозу для демократії, проте для її ж таки ефективного функціонування світовій спільноті необхідний вільний доступ до якісної інформації, а отже, інформаційне середовище, сформоване на принципах доступності, достовірності, якості й безпеки. Набула подальшого розвитку необхідність ґрунтовного аналізу, дискусій і конструктивного діалогу з насамперед власниками соціальних мереж задля зменшення негативного впливу інтернет-пропаганди на політичну поведінку сучасного користувача.

Ключові слова: Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp, політична поведінка, кібервійська, бот, дезінформація, психологічний вплив, інформаційна війна, інтернет-маніпуляція.

The article researches into the impact that social media networks such as Facebook, Twitter, Telegram, Instagram, and WhatsApp have on shaping political and public opinion in the XXI century. It is stated that with the globalization of the Internet and gradual implementation of political life into cyberspace, individuals are more than ever subjected to psychological impact which political subjects exert using online and offline technologies. The behavior of the contemporary Internet user is believed to have transformed considerably. With social media networks being oversaturated with signs and information flow the initial purpose of the Internet has changed: instead of being the source of reliable and verified information, cyberspace is glutted with manipulative political propaganda, which makes users more aggressive, uncertain, and unable to analyze critically the information received. The article proves that social media networks do not only broadcast certain images, signs, codes, and manipulative information to individuals, but can also change their value system, political behavior and even hinder the development of democratic institutions. It is claimed that virtually every country represented by its political leaders, governmental institutions, or political subjects actively utilize the services of organizations which officially and professionally carry out information propaganda. It is stressed that active use of bots, fake accounts, and paid-for pages in social media networks for shaping the 'advantageous' political behavior threatens the democracy; however, to ensure it functions effectively, the world community needs free access to high quality information, that is to say, it needs information environment based on the principles of accessibility, reliability, quality, and safety. The article further stipulates the need to carry an in-depth analysis, discussion and constructive dialogue with the owners of social media networks, in the first place, in order to reduce the negative impact of online propaganda on the political behavior of modern users.

Key words: Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp, political behavior, cyber troops, bot, misinformation, psychological impact, information war, internet manipulation.

Постановка проблеми. Процес глобального розвитку інтернету й активне його використання в політичній пропаганді вимагає переосмислення та доповнення предмета його вивчення у сфері політичної науки, зокрема і його ролі у формуванні політичної поведінки. Зазначимо, що активне використання суб'єктами політичних процесів

інтернет-ресурсу задля проведення власної політичної кампанії, реклами чи піару допомагає суттєво заощаджувати кошти, адже головними витратами тут є залучення в команду професійних «ботів» для поширення певної інформації, а решту роблять користувачі інтернету самі, оскільки принцип поширення інформації в соціальних

мережах залежить від кількості like чи репостів. Окрім того, саме інтернет-технології спрямовані на високу швидкість передачі цієї інформації, що зумовлює надійність і досягнення певної мети.

Показово, що активне використання кіберпростору зумовило збільшення можливостей для політичних партій і численних лідерів щодо здійснення маніпулювання масовою свідомістю задля створення великої кількості прихильників того чи іншого переконання чи політично «вигідної» суспільної думки, що жодним чином не відображає реальні переконання громадян, проте в повному обсязі забезпечує підтримку певного лідера чи партії. Сьогодні Facebook, Twitter, Instagram виконують роль платформи формування цих політичних переконань, що ускладнює можливість становлення й зміцнення інституцій у суспільствах, які перебувають у процесі демократичного транзиту, а також суттєво послаблюють їх у демократичних. Зазначимо, що актуальність цієї проблематики також зумовлена необхідністю формування безпечного інтернет-простору задля обмеження неправдивої й маніпулятивної інформації, що надходить із соціальних мереж, спотворюючи та перешкоджаючи формування демократичних інституцій, цінностей і нівелюванню ролі національної ідентичності в процесі державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед наукових розвідок взаємозв'язку соціальних мереж і політичних процесів сучасного суспільства варто згадати напрацювання М. Кастельса, У. Бека, Ф. Уебстера, Д. Белла, розвідки яких акцентують на ролі інтернету в сучасних процесах державотворення, поряд із цими теоріями співвідносяться також теорії представників постмодерну, зокрема Ж. Бодрієра, М. Фуко, Ж. Ліотара, котрі наголошують на ролі знаку й симулякрів, у сучасній політиці, що наповнюють мову політиків, трансляторами якої є соціальні мережі. Тематика впливу соціальних мереж, зокрема підміни їх первинного значення, зустрічаємо в роботах З. Баумана. Окремою категорією вивчення зміни політичних і соціальних інститутів є внесок Ж. Ліповецького. Останніми ж напрацюваннями вважаємо ґрунтовний аналіз використання соціальних мереж і людського ресурсу (фейкових акаунтів) у політичних процесах 70 країн, який здійснювали С. Брандшав та Ф.Н. Говард, фахівці Оксфордського університету, протягом останніх трьох років.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Варто наголосити на тому, що всі ці наукові здобутки дають можливість говорити про те, що суспільно-політичні процеси у XXI столітті зазнають кардинальних змін, котрі відображаються в політичній поведінці сучасного індивіда. Постійний розвиток інтернету, глобалізація його сфери діяльності й усе більше ускладнене формування егалітарних цінностей у демократичному

суспільстві, труднощі у формуванні єдиної демократично-орієнтованої суспільної думки, часте використання астротерфінгових операцій, «застій» інституційної системи державотворення вимагають від науковців скрупульозного вивчення цієї проблематики, особливого наукового дослідження у формуванні політичної поведінки й системи цінностей, зокрема, й українського суспільства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основними завданнями дослідження є провести теоретико-методологічний аналіз ролі соціальних мереж типу Facebook, Twitter, WhatsApp та Instagram у формуванні політичної поведінки сучасного індивіда, а також визначити специфіку маніпулятивних технологій, котрі використовують представники влади задля формування суспільної думки у XXI столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дослідження кіберпростору, як практично більшість наукових зацікавлень у сфері політичної науки, зіштовхується з багатьма суперечностями, адже віртуальні прояви поведінки є досить складним об'єктом дослідження, зокрема, і через свою непостійність та амбівалентність характеру вираження. Так, з одного боку, ми говоримо про те, що первинне призначення мережі – це географічне долання відстані між її користувачами, відкритий доступ до якісної інформації, комунікація на рівні близьких, друзів чи соціальної спільноти, можливість об'єднання індивідів у групи чи організації, котрі відповідають їхнім спільним цілям та інтересам, долання бар'єрів, котрі раніше були встановлені ідеологіями, релігійними чи культурними аспектами. З іншого ж боку, як зазначає М. Кастельс, критики інтернету доводять, що його поширення призводить до соціальної ізоляції й руйнування соціального спілкування, оскільки безликі індивідууми вступають у хаотичне спілкування, відмовляючись від взаємодії віч-на-віч у реальних обставинах, тим самим формуючи фальшиві віртуальні ідентичності [5, с. 116].

Процес трансформації сучасного суспільства супроводжується низкою характеристик, серед яких можемо виділити такі: поява інформаційного виробництва, виникнення «інтегрованих комунікацій», фрагментарність соціальної структури, конструювання ідентичностей на основі індивідуалізованого вибору, суттєве зменшення соціальної ролі держави. Процеси, які трактуємо як традиційну політичну участь, наприклад, голосування, змінюються прямими діями громадян у вигляді петицій, маніфестів, скарг, політичних заходів, ток-шоу, відкритих дебатів тощо. Під дією сучасних умов суспільного життя, впливу влади на особистісний розвиток громадян досить часто почали формуватися неправдоподібні бажання індивідів у самореалізації та міфічні уявлення про особистісний вибір у тій чи іншій політичній ситу-

ації. Прикладом цього є активне використання соціальних мереж як «симулятивної» платформи державотворення, адже жоден like чи залишений у соціальній мережі коментар або репост новини не є показником, що ми здійснюємо вплив на державну владу, проте це може бути свідченням того, що загалом люди спостерігають за політичними подіями. Варто наголосити, що така ситуація робить людину ще більш вразливою перед дією маніпуляції, поширеною із соціальних мереж.

Небезпечною маніпуляція є саме тим, що вона здійснюється з метою свідомого прагнення об'єкта маніпуляції створити «саме ту» поведінкову реакцію чи дію або сформуванню суспільної думки, змінити вже наявні переконання і ставлення до актуальної, переважно політичної ситуації. Показовим у використанні такого маніпулювання є те, що практично всі категорії соціальних груп людей піддаються його впливу.

Інтернет-середовище – це простір, у якому водночас перебуває надзвичайно велика кількість користувачів, а найлегше застосовувати маніпулятивний вплив можна тільки серед великої аудиторії людей. Ще Х. Ортега-і-Гассет розподіляв суспільство на маси, позбавлені власної думки, й обрані еліти, які формують необхідні думки та керують ними [7, с. 16]. «Масову людину» філософ уважав посередністю, що, незважаючи на свій величезний вплив на інституції влади й у XIX ст., потребувала лідера, який міг би вести за собою. Що тоді, що сьогодні з трибун політичних лідерів звучать промови, переповнені маніпулятивними нарративами, що зосереджені на зміні емоційної, мисленнєвої й поведінкової сфер, переконуючи так «посереднього» індивіда в його важливості й унікальності для державотворення, не роблячи акценту на його некомпетентності, суб'єкт політичної пропаганди, використовуючи психологічну силу як чинник майстерності в підготовці та здійсненні маніпулятивних дій, грає на слабостях сучасного користувача соціальних мереж, указуючи на те, що будь-хто може бути президентом, що саме цей індивід робить вагомий внесок у розвиток політичного процесу, що саме від людей, котрі насправді є некомпетентними в політичних питаннях, залежить установа державних інституцій, і будь-хто, «свій хлопець» може зайняти високу керівну посаду в державних органах влади.

Досліджуючи феномен маніпуляції в соціально-політичному контексті, С. Кара-Мурза ототожнює такий процес зі способом духовного впливу на людину за допомогою програмування її поведінки. Учений вважає, що маніпулювання завжди спрямоване на психічні конструкції людини та зазвичай здійснюється потай, маючи на меті зміну думок, переконань і цілей людей у потрібному владі напрямі [4, с. 47]. Зауважимо, що у XXI столітті практично кожен індивід піддається новим

маніпулятивним процесам, оскільки той інформаційний розвиток, який супроводжує сьогодні, є кардинально іншим, більшим і небезпечнішим, ніж у попередні два століття.

Digital технології, а також імплементації соціальних мереж у політичні процеси сучасного суспільства дають змогу говорити про надмірну віртуалізацію суспільно-політичного життя. Наприклад, польський дослідник Я. Новак стверджує: «Нові засоби масової інформації є досить функціональним інструментом для політичної мобілізації. Завдяки інтернету легко забезпечити технічну інфраструктуру, існує можливість дешево, зручно і швидко побудувати безкінечний автономний простір публічної дискусії, а також забезпечити миттєвий, практично вільний глобальний зв'язок» [13, с. 129].

Сьогодні практично не залишилося жодного політичного видання чи засобу масової інформації, партії, громадської інформації чи політичного лідера, котрі не існували б у кіберпросторі. Таке враження, що відсутність сторінки чи акаунту в мережах типу Facebook, Twitter, Telegram чи Instagram означає, що їх не існує в принципі. Поступово ми зіштовхуємося з процесом показової гуманізації-психологізації влади й появою президентів із «людським обличчям». Вони снідають із простими прибиральницями, обідають із простими громадянами, виступають серед натовпу звичайних працівників робітничих професій, звертаються до «справжнього народу», говорять про тотальну несправедливість, яка стосується саме цього «свого» хлопця. З одного боку, ми можемо стверджувати, що індивідуалізоване суспільство, у якому формується певна суспільна думка, сприяє виникненню нових цінностей, таким як сердечність, довірливість, щирість, чарівність, демократичність ставлення [1, с. 44–45]. Проте, з іншого боку, залишається відкритим питання: чому ж політична поведінка громадян, зокрема й українських, часто просякнута негативним ставленням до своїх опонентів, яке подекуди проявляється у відвертій агресії, цькуванні, персональних образах, сексизмі тощо?

Постсучасне суспільство стало відкритим для поширення гедоністичних та егоцентричних настроїв серед користувачів соціальних мереж (Ф. Уєбстер називає це радше децентризмом і нефокусованістю) [9, с. 355]. Інтернет переповнений скептичним ставленням до будь-якої істини, відбувається постійне висміювання, а то й прояви ворожого ставлення до «експертів», що супроводжується незвичними відчуттями, схильністю до іронії, стилізації й поверховості. Як влучно зазначив К. Вілбер, «істина залежить від культурної моди, майже завжди продиктована доміантною силою (расизм, сексизм, евроцентризм, патріархат, капіталізм, ненависть, експлу-

атація чи порятунок довкілля» [3, с. 13]. Проте переконання, що кожна людина є абсолютно унікальною й рівною у правах з іншими, і поширення егалітарних цінностей серед сучасного суспільства спричинили появу абсолютно іншого ефекту. Інколи в процесі боротьби за винайдення справедливості й намагання знайти істину в постійному інформаційному потоці ми забуваємо, що «інформація ... створюється швидше за все, щоб відвернути увагу, розважити щоб приховати істинний стан речей чи навіть просто обманути» [9, с. 218]. Узагальнюючи цю фразу, Ф. Уебсер наголошує на тому, що досить значна частина інформації – це дезінформація, котра формується згідно з інтересами певних визначених груп і певними конкретними цілями, котрі ці групи переслідують. Саме ці суб'єкти, котрі поширюють чи формують інформацію, й несуть відповідальність за її правдивість, напрям руху й наповнення певної аудиторії різним рівнем її якості.

Сьогодні, беззаперечно, вирає не повідомлення із соціальної мережі, котре містить правду, а той, хто «контролює наратив», закладений у цьому повідомленні. Так, К. Вілбер вважає яскравим прикладом спотворення правди американського президента Д. Трампа. Автор пригадує, як журналіст К. Бернстайн відгукувався про його манеру подавати інформацію для свого електорату так: «Д. Трамп живе у світі, де немає фактів. Жоден колишній президент, включно з Р. Ніксоном, не виказував такого невігластва і зневаги до фактів, як він» [3, с. 37].

Та, власне кажучи, мова не йде лише про Д. Трампа. В епоху постсучасності зникає різниця між реальним і нереальним, аутентичним і неаутентичним, між істиною і брехнею [9, с. 340]. Проголосивши всі знання рівними, а тому вільними, зокрема, й від цензури, інформаційна постмодерна епоха зробила можливим поворот у бік зміни ролі знаків, котрі закладені в інформаційному потоці.

Поширення дезінформації в один момент стало можливим завдяки активній участі в цьому процесі провідних спеціалістів авторитетних організацій чи кампаній, прес-секретарів, популярних ЗМІ, чиновників, котрі прямо пов'язані з представниками влади, узагальнюючи, людей, котрі користуються високим кредитом довіри серед громадян. Так, наприклад, 8 листопада 2019 року на конференції «Як уникати поширення фейків та не піддаватись маніпуляції» від Інституту розвитку регіональної преси, котра відбулася в м. Києві, головною тезою звучало те, що боротьба з поширенням неправдивої інформації стало набагато важче, адже якщо раніше в кіберпросторі поширювалися численні меми, фейкові новини чи неправдиві відео із сайтів фальшивих ЗМІ або це була робота людського ресурсу чи проплачені послуги автоматизованих ботів, то тепер неправ-

диву інформацію в медіа простір поширюють самі представники влади.

Особливо небезпечним для суспільної думки є той факт, що політичні сили не бачать у тому жодних проблем, адже, згідно з їхніми переконаннями, немає нічого нового в тому, що політичні партії чи провладні сили використовують пропаганду. Так було завжди, відколи нею навчилися користуватися, проте варто наголосити й на тому, що оновлений за допомогою соціальних мереж стандарт використання цієї пропаганди включає в себе обмін повідомленнями про досить «токсичні речі, котрі набагато легше поширюються серед користувачів соціальних мереж. Брехню тепер прийнято називати «альтернативними фактами», акцентує Е. Тамелкуран. Зміст, котрий несуть у собі повідомлення як політична пропаганда, не має значення, адже на пізніших стадіях він постійно змінюється, трансформується й перетворюється відповідно до нових потреб і мети руху [8, с. 44]. Найважливіше те, хто контролює наратив. Іншими словами, вирішальними чинниками поширення інформації став нарцисизм: «Те, що я хочу вважати істиною, і є істиною в культурі постправди» [3, с. 32].

Зуважимо, що digital технології мають тісний зв'язок із соціальним. У науковій розвідці Ф. Уебстер «Теорії інформаційного суспільства» сказано, що технології є складником соціального, адже вони розвиваються згідно з тими соціальними пріоритетами, які формуються на основі отриманих результатів досліджень чи наукових розробок [9, с. 17]. Ця теза наштовхує на думку, що лєвова частина фінансування соціальних мереж і поширення у них певної, досить часто неправдивої інформації, а також активне формування й розповсюдження кіберботів є наслідком того, що вони відповідають потребам соціуму. Ми живемо в епоху, коли кореляційний взаємозв'язок між кількістю щоденно отриманої інформації та її смислом формується зі знаком мінус. Тобто, чим більше інформації, тим менше в ній смислу. Передусім це негативно відображається на політичній поведінці, оскільки людський мозок фізіологічно не здатний опрацювати такий обсяг інформації, наслідком чого є нижчий, ніж раніше, опір людини щодо маніпулятивних впливів з боку влади.

На думку Ж. Бодріяра, величезна павутина знаків, котра заповонила життя сучасного індивіда, призвела до того, що вони перестали означати те, що мали б означати. Знаки постійно надходять із різних сторін, швидко міняються, підмінюють, означаючи одне й те саме або один одному суперечать, а тому перестають бути вагомими для сучасної, більш креативної аудиторії, що їх споживає. Ми перестаємо розуміти основний наратив, котрий несе в собі повідомлення. Проте це відповідає думці, що теорія інформації стосується лише

ефективної передачі повідомлень каналами комунікації, а не того, що значать ці повідомлення [2].

Разом з утратою означень знаків інформації і їх смислів сучасне суспільство поринуло в стан, коли соціальні інституції, великі цінності, кінцеві цілі яких створювалися попередніми епохами, поступово залишаються без свого змісту. Феномен глобальної мережі по-новому акцентує на обґрунтуванні більш ранніх концепцій технологічного детермінізму – уявленні про зниження ролі політичних еліт та інституційних посередників. Політична функція інтернету, відповідно до цієї концепції, полягає в забезпеченні постійного суспільно-політичного диспуту з можливістю електронного зворотного зв'язку в реальному часі між владою та громадянами [11]. Сутність концепції полягає в тому, що громадяни стають менш залежними від державних чиновників, експертів, політичних організацій, груп інтересів, асоціацій і ЗМІ в питаннях збирання, організації й обміну інформацією, формуванні громадської думки, мобілізації політичної участі тощо. У найекстремальнішій формі вимагується картина самоврядування із застосуванням електронного опитування громадської думки без участі професійних політичних комунікаторів.

Проте новий звіт, отриманий Оксфордським інтернет-інститутом, маніпулювання політичною поведінкою сучасного індивіда вказують на те, що маніпулювання з боку інтернет-пропаганди дедалі набирає масштабнішого характеру, оскільки все більше представників провладних сил звертаються до сучасних digital технологій, котрі допомагають підтримувати маніпулятивний вплив у режимі оффлайн, що, у свою чергу, є кричущою небезпекою й загрозою для демократичних інституцій. Насторожує вже й той факт, що за 2018–2019 роки кількість країн, котрі користуються соціальними мережами задля політичної пропаганди, у відсотковому коефіцієнті становить 156%.

Соціальні мережі, по суті, є ідеальною платформою щодо отримання, збереження й трансляції великого обсягу інформації. Крім того, аудиторія, що складається з активних користувачів, перебуваючи в інформаційному середовищі, характеризується обмеженим рівнем уваги, натомість високим рівнем довіри до інших користувачів, що дає змогу вільно використовувати соціальні мережі як інструменти й методи задля поширення політичної пропаганди, котра є частиною, інколи найважливішим складником цифрової кампанії й публічної дипломатії.

За свідченням журналу «Таймс», із чим ми беззаперечно погоджуємося, типовий користувач інтернету суттєво змінився. Раніше це був комп'ютерний фанат із високими ідеалами, який підтримує вільний обіг інформації, проте тепер мережа стала досить суперечливою. Зокрема, наприклад, користувач може отримати технічну

допомогу в будь-якому питанні, типу збільшення швидкості інтернету, чи рекомендацію щодо інсталювання певної програми, проте, якщо повідомити мережі про те, що у вас депресія, вона автоматично почне підштовхувати до самогубства [3, с. 104]. Мережа інтерпретує цензуру як системну помилку й обходить її, пошукові системи не класифікують знання за критеріями істинності, доброти, краси, інклюзивності, глибини чи системи цінностей, вони навіть не намагаються будувати ієрархію цінностей чи враховувати факти: єдиним критерієм є частота. Істинність не має жодного значення [3, с. 32].

Дослідження ролі інтернету в зміні політичної поведінки є багатовимірним, що уможливило залучення багатьох фахівців із галузей політології, філософії, соціології, психології чи економіки, адже контент, котрий може бути об'єктом наукового дослідження, багатий на специфіку впливу на нього медіаефектів, що змінюють кожного разу згідно зі специфікою аудиторії, на яку їх поширюють.

П.Д. Маджіо, Е. Гаргітай та ін., досліджуючи вплив інтернету на політичну обізнаність, акцентують, що користувачі, які шукають інформацію політичного змісту, частково вже є обізнаними в цьому питанні, інтернет є доповненням політичної інформації для мільярдів користувачів у всьому світі. Ураховуючи сучасні дослідження від 2000 року, дослідники порівнюють кількість користувачів, котрі цікавляться політичними новинами. Так, наприклад, відповідно до їхнього дослідження на прикладі американського користувача, сьогодні аудиторію, котра практичного щодня перевіряє політичні новини, становлять переважно дорослі й молодші за 30 років інтернет-користувачі [12, с. 320]. Окрім того, дослідники говорять про те, що ті інтернет-користувачі, котрі протягом свого життя поводитися аполітично, навряд чи можуть за допомогою інтернету мобілізуватися за одну ніч. Ми можемо посперечатися із цією тезою, адже сьогодні здатність інтернет-маніпуляції суттєво зросла, схоже, що не збирається на цьому зупинитися.

Означуючи роль інтернету в політичній обізнаності сучасного користувача, дослідники наголошують на тому, що інтернет суттєво впливає на якість політичних дискусій і життєздатності, користувач формує образ обізнаного, осмисленого індивіда, шляхом зниження бар'єру доступу до значущої публіки мовлення він урізноманітнює публіку [12, с. 321]. Знову ж таки не можемо відзначити позитивну сторону цього процесу, адже інформація в руках людей, котрі не володіють достатнім рівнем критичного мислення або не мають достатньо опору до інформації й потужного психологічного впливу, що здійснює ця інформація, не може приносити користі для суспільства. «Сліпа» віра в неправдиву інформацію не тільки

формує в них неправдиве враження щодо політичних реалій, а й сприяє тому, що така інформація поширюється інтернет-простором. Наприклад, навіть пошукові системи типу google досить часто дезорганізують інформацію, доводячи «розмаїття» до такої крайності, що всі без винятку погляди стають рівними, усі однаково претендують на істинність [3, с. 37]. Дійсним, зазначає К. Вілбер, і з чим неможливо не погодитися, є не те, що правдиве, а те, що є популярне, що активніше люди «вибирають» певну інформацію, то дорожче ця інформація коштуватиме для того, хто її поширює в мережі [3, с. 37]. Звідси можемо стверджувати: «брехня» коштує дуже дорого, проте, якби вона не приносила бажаного ефекту у формуванні політичної поведінки, мислення чи навіть світогляду, чи віддавали б можновладці стільки грошей задля купівлі перших місць у пошуковій системі?

Здійснюючи аналіз впливу кібервійськ, основними завданнями яких є здійснення маніпулювання громадською думкою шляхом використання інтернет-пропаганди для політичних цілей, фахівці Оксфордського університету С. Брандшав та Ф.Н. Говард указують на стрімкий розвиток стратегії, інструментів і методів інформаційної пропаганди, включаючи використання «політичних ботів» для посилення мови ненависті й ворожнечі в інтернет-просторі, незаконне збирання персональної інформації з баз даних або мікронацілювання на розгортання армії «тролів» для знущань чи переслідувань політичних дисидентів, журналістів чи інших користувачів соціальних мереж, котрі мають іншу, як правило, раціональну думку [10, с. 1].

Загалом дослідження дало змогу опрацювати результати проведення маніпулятивних політичних агітацій у 70 країнах, зокрема й Україні, використовуючи при цьому такі ключові слова, як бот, дезінформація, Facebook, фейковий акаунт, інформаційна війна, Instagram, пропаганда, психологічні операції, соціальні медіа, Twitter, WhatsApp, YouTube. Результати дослідження вказують, що у 25 з 70 країн державні актори активно співпрацюють із приватними компаніями або стратегічними фірмами, які професійно здійснюють інтернет-пропаганду в соціальних мережах. У 30 із 70 країн існують докази формальної координації між урядами й громадськими організаціями, до речі, у

деяких країнах, наприклад, Азербайджані, Ізраїлі, Росії, Таджикистані, Узбекистані, урядові установи спеціально наймають студентів і молодіжні організації задля здійснення дезінформації в соціальних мережах чи інтернет-платформах [10, с. 8].

Зрештою, за останні три роки С. Брандшав та Ф.Н. Говард удалося здійснити аналіз поширеності трьох типів підроблених акаунтів, які можна класифікувати як бот, людина та кіборг. Наприклад, боти – це високоавтоматизовані облікові записи, призначені для здійснення імітації активної поведінки людини в інтернеті, які часто використовують задля підсилення певного нарративу або послаблення протилежного, ніж потрібно, політичного мислення. Згідно з результатами цього дослідження, такі ботові акаунти використовуються у 50 із 70 країн. Однак частіше, ніж ботів, певні політичні актори використовують фейкові акаунти, якими керують реальні люди, без автоматизації. Вони стають учасниками бесід, публікуючи коментарі, твіти чи здійснюючи обмін приватними повідомленнями в соціальних мережах Facebook, Instagram, Twitter чи WhatsApp [10, с. 11].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підводячи підсумки, варто наголосити на тезі науковців з Оксфордського університету, що методи поширення політичної пропаганди задля формування певної політичної думки чи поведінки громадян шляхом використання соціальних мереж будуть розвиватися й надалі, у перспективі використовуючи для цього штучний інтелект. Загалом погоджуючись із дослідниками, акцентуємо: демократичні країни або країни, у яких тільки починається становлення демократії, перебувають у досить амбівалентному стані, оскільки поширення неправдивої маніпуляційної інформації серед різних соціальних груп призводить до великого хаосу, тотального непорозуміння серед населення, агресивних настроїв і небажання дослухатися до думки іншого, тому використання соціальних мереж задля формування чи зміни суспільної думки є прямою загрозою для демократичних інститутів, проте, з іншого боку, для демократії просто необхідне розвинуте інформаційне середовище, адже її сила полягає у відкритому доступі громадян до якісної інформації, що робить цю проблематику відкритою до численних наукових роздумів і дискусій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. Москва : Логос, 2005. 390 с.
2. Бодрияр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
3. Вілбер К. Трамп і епоха постправди / пер. з англ. М. Климчука. Львів : Terra Incognita, 2019. 136 с.
4. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. Москва : Эксмо, 2005. 832 с.
5. Кастельс М. Интернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. Київ : Ваклер, 2007. 304 с.

6. Липовецки Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме. Москва, 2001. 332 с.
7. Ортега и Гассет Х. Восстание масс. URL: <http://www.chat.ru/~scbooks>.
8. Темелкуран Е. Як втратити країну. Сім років від демократії до диктатури / пер. з англ. І. Возняка. Харків : Віват, 2019. 240 с.
9. Уебстер Ф. Теории информационного общества / пер. с англ. М.В. Арапова, Н.В. Малыхиной ; под. ред. Е.Л. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с.
10. Bradshaw S., Howard P.N. Global inventory of organized social media manipulation. *The Computational Propaganda Project at the Oxford Internet Institute University of Oxford*. University of Oxford, 2019. 23 p.
11. Deutsch K.W. Social mobilization and political development. *American political science rev.* Washington, 1961. Vol. 55. № 3. P. 493–514.
12. DiMaggio P., Hargittai E., Neuman R.W., Robinson J.P. Social implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*. 2001. Vol. 27. P. 307–336.
13. Nowak J. Aktywność obywateli online Teorie a praktyka / Wydawnictwo uniwersytety Marii Curie. Lublin, 2011. 267 p.